

O'ZBEK TILINING INTERNET MULOQOTIDAGI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Abdusattorova Robiya Abdusamad qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Tarix va filologiya fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi, O'T-24/01- guruhi 3- bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23593006>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek tilining internet muloqotidagi o'ziga xos lingvistik xususiyatlari, raqamli kommunikatsiya jarayonida yuzaga kelayotgan leksik, grammatik va uslubiy o'zgarishlar tahlil qilinadi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlarda qisqartmalar, xorijiy o'zlashmalar, grafik belgilar hamda norasmiy nutq birliklarining qo'llanilishi yoritiladi. Internet muloqotining o'zbek adabiy tili me'yorlari va nutq madaniyatiga ta'siri ko'rib chiqilib, raqamli muhitda savodxonlikni oshirish hamda milliy til xususiyatlarini saqlash bo'yicha fikrlar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Internet muloqoti, raqamli kommunikatsiya, internet diskursi, ijtimoiy tarmoqlar, til madaniyati, imlo me'yorlari, qisqartmalar, o'zlashma so'zlar, nutq madaniyati.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar taraqqiyoti sharoitida internet insonlar o'rtasidagi muloqotning eng muhim vositalaridan biriga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, elektron pochta, turli internet platformalari va onlayn axborot manbalari kundalik kommunikatsiyaning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu jarayon nafaqat axborot almashish usullarini, balki tilning qo'llanilish shakllari, lug'aviy tarkibi, grammatik qurilishi hamda nutqiy uslublarining rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Ayniqsa, o'zbek tilining internet muloqotida qo'llanilishi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Internet muloqoti an'anaviy yozma va og'zaki nutq o'rtasidagi o'ziga xos kommunikativ shakl bo'lib, unda yozma ifoda, og'zaki nutqqa xos birliklar, vizual belgilar va texnologik imkoniyatlar o'zaro uyg'unlashadi. Foydalanuvchilar internet orqali muloqot qilish jarayonida fikrlarini qisqa, tezkor va ta'sirchan shaklda ifodalashga intiladilar. Natijada so'zlarni qisqartirish, imlo me'yorlariga to'liq rioya qilmaslik, og'zaki nutqqa xos birliklardan foydalanish, xorijiy tillardan o'zlashgan so'zlarni qo'llash hamda emojilar va boshqa grafik vositalar yordamida hissiy munosabatni ifodalash kabi hodisalar keng tarqalmoqda.

Mazkur xususiyatlar internet diskursining shakllanishi va rivojlanishida muhim o'rin tutadi. O'zbek tilining internet muhitida qo'llanilishi milliy tilning zamonaviy kommunikativ imkoniyatlarini namoyon etish bilan birga, uning me'yoriy rivojlanishi bilan bog'liq ayrim masalalarni ham yuzaga keltiradi. Xususan, lotin va kirill yozuvlarining parallel qo'llanilishi, o'zbekcha matnlarda ingliz va rus tillariga oid birliklarning uchrashi, shevaga xos so'zlarning internet muloqotiga kirib kelishi hamda yozma nutqning norasmiylashuvi alohida ilmiy tahlilni talab etadi. Shu jihatdan internet muloqotida o'zbek tilining leksik, grammatik, imloviy va uslubiy xususiyatlarini o'rganish zamonaviy tilshunoslik uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Dolzarbligi

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va internet tarmog'ining jadal rivojlanishi insonlar o'rtasidagi kommunikativ munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, bloglar va turli elektron platformalarda o'zbek tilining faol

qo'llanilishi milliy tilning zamonaviy taraqqiyotini o'rganish zaruratini oshirmoqda. Internet muloqotida so'zlarni qisqartirib yozish, og'zaki nutqqa xos birliklardan foydalanish, xorijiy tillardan o'zlashgan so'zlarning ko'payishi, lotin va kirill yozuvlarining parallel qo'llanilishi hamda imloviy me'yorlarning buzilishi kabi hodisalar kuzatilmoqda.

Maqsadi

Mazkur maqolaning maqsadi internet muloqotida o'zbek tilining o'ziga xos lingvistik xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilish, raqamli kommunikatsiya jarayonida yuzaga kelayotgan leksik, grammatik, imloviy hamda uslubiy o'zgarishlarni o'rganish, shuningdek, internet muhitida o'zbek adabiy tili me'yorlariga rioya etishning ahamiyatini asoslashdan iborat.

Asosiy qism

Internet muloqoti zamonaviy kommunikatsiyaning muhim shakllaridan biri bo'lib, insonlar o'rtasida tezkor axborot almashish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi natijasida tilning qo'llanilish doirasi kengayib, yangi kommunikativ shakllar yuzaga kelmoqda.

Internet muloqoti an'anaviy yozma nutqdan o'zining tezkorligi, ixchamligi va interaktivligi bilan farqlanadi. Unda yozma nutq bilan bir qatorda og'zaki muloqotga xos xususiyatlar ham namoyon bo'ladi. Masalan, foydalanuvchilar kundalik suhbatda ishlatiladigan iboralar, qisqa jumlar va hissiy ifodalardan faol foydalanadilar. Ijtimoiy tarmoqlar, messengerlar, forumlar va bloglar internet muloqotining asosiy maydonlari hisoblanadi. Ushbu platformalarda tilning turli uslubiy shakllari namoyon bo'ladi. Norasmiy muloqotda sodda va qisqa ifodalar ustunlik qilsa, rasmiy elektron yozishmalarda adabiy til me'yorlariga rioya qilish muhim hisoblanadi.

Internet muloqotining yana bir muhim jihati foydalanuvchilarning fikr bildirish va suhbatga tezkor munosabat bildirish imkoniyatidir. Bu holat til birliklarining tanlanishi va qo'llanilishiga ta'sir ko'rsatadi. O'zbek tilidagi internet muloqotida milliy nutqiy odatlar, murojaat shakllari va muomala madaniyati ham o'z aksini topadi. Shu bilan birga, global internet muhiti turli tillarning o'zaro ta'sirini kuchaytiradi. Natijada o'zbek tilining yangi kommunikativ imkoniyatlari shakllanadi. Internet diskursini lingvistik jihatdan o'rganish tilning zamonaviy taraqqiyot yo'nalishlarini aniqlashga yordam beradi.

Internet muloqotida o'zbek tilining lug'aviy tarkibi va grammatik qurilishida turli o'ziga xosliklar kuzatiladi. Foydalanuvchilar fikrni tez va tushunarli ifodalash maqsadida qisqa so'zlar, sodda gaplar va kundalik nutqqa xos iboralardan foydalanadilar. Ayrim hollarda so'zlar qisqartirilgan shaklda yoziladi yoki talaffuzga yaqin tarzda ifodalanadi. Bunday holat, ayniqsa, norasmiy yozishmalarda ko'proq uchraydi. Shuningdek, internet muloqotida yangi so'zlar va zamonaviy atamalar faol qo'llaniladi. Masalan, "post", "blog", "layk", "izoh" va "obunachi" kabi birliklar raqamli kommunikatsiya leksikasining tarkibiy qismiga aylangan. Ayrim xorijiy so'zlar o'zbek tilidagi qo'shimchalar bilan birga ishlatilishi ham mumkin. Bu hodisa tillararo ta'sirning namunasidir. Grammatik jihatdan internet yozishmalarida to'liq bo'lmagan gaplar, sodda sintaktik tuzilmalar va takroriy ifodalar ko'p uchraydi. Foydalanuvchilar ba'zan gapning ayrim bo'laklarini tushirib qoldiradilar, chunki suhbat mazmuni oldingi xabarlardan anglashiladi. Bunday usul muloqotni tezlashtirsa-da, ayrim vaziyatlarda fikrning noaniq ifodalanishiga olib kelishi mumkin.

O'zbek tilining qo'shimchalar tizimi internet muloqotida ham faol qo'llanadi. Biroq ayrim norasmiy yozishmalarda qo'shimchalarning noto'g'ri yozilishi yoki tushirib qoldirilishi kuzatiladi.

Bunday xususiyatlar internet nutqining erkin va tezkor tabiatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, leksik va grammatik o'zgarishlarni tilning umumiy me'yorlaridan ajratib o'rganish to'g'ri emas.

Har bir til hodisasini muloqot maqsadi, ishtirokchilar munosabati va kommunikativ vaziyat bilan bog'liq holda tahlil qilish lozim.

O'zbek tilining internet muloqotidagi muhim xususiyatlaridan biri yozuv shakllari va imloviy me'yorlarning qo'llanilishi bilan bog'liq. Hozirgi internet muhitida o'zbek tilining lotin va kirill yozuvlaridan foydalanish holatlari uchraydi. Ayrim foydalanuvchilar texnik qulaylik yoki shaxsiy odat sababli o'zbekcha matnlarni lotin harflarida, lekin o'zbek imlosidagi maxsus belgilarni qo'llamasdan yozadilar. Masalan, "o'" va "g'" harflari o'rniga apostrofning turli shakllari ishlatilishi yoki ushbu belgilar umuman tushirib qoldirilishi mumkin. Bunday yozuv shakllari norasmiy muloqotda mazmunni anglashga to'sqinlik qilmasligi mumkin, biroq imloviy birxillikni ta'minlashni qiyinlashtiradi. Internet yozishmalarida tinish belgilaridan foydalanish ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ba'zi foydalanuvchilar vergul, nuqta va boshqa tinish belgilarini kam ishlatadilar, ayrimlari esa hissiy ta'sirni kuchaytirish uchun undov belgilarini takroran qo'llaydilar. Masalan, "Juda yaxshi!!!" kabi ifodalar yozuv orqali hissiy munosabatni kuchaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bosh harflardan foydalanish ba'zan fikrni ta'kidlash yoki norozilikni ifodalash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Biroq bunday usullar rasmiy yozishmalarda har doim ham maqsadga muvofiq emas. Imlo qoidalariga rioya qilish matnning tushunarligi, aniqligi va savodxonligini ta'minlaydi. Ayniqsa, ta'lim, ilm-fan va rasmiy axborot almashinuvida adabiy til me'yorlariga amal qilish zarur. Internet muhitida savodli yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun foydalanuvchilarning til madaniyatini oshirish, elektron lug'atlar va imlo tekshiruv vositalaridan foydalanish muhimdir. Shu bilan birga, norasmiy yozishmalardagi erkinlikni rasmiy matnlardagi me'yoriy talablar bilan farqlash lozim.

Globalashuv jarayonida internet turli tillar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirib, o'zbek tilining lug'aviy tarkibiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, ingliz va rus tillaridan o'zlashgan birliklar internet muloqotida keng uchraydi. "Onlayn", "kontent", "blogger", "layk", "chat" va "platforma" kabi so'zlar raqamli muhit bilan bog'liq tushunchalarni ifodalashda qo'llanadi. Ayrim birliklar o'zbek tilida faol ishlatilishi natijasida foydalanuvchilar nutqining odatiy qismiga aylanmoqda. Shu bilan birga, xorijiy so'zlardan foydalanishda ularning ma'nosi, o'zbek tilidagi muqobillari va qo'llanish o'rnini hisobga olinishi kerak. Agar muayyan tushunchani o'zbekcha so'z bilan aniq ifodalash mumkin bo'lsa, milliy til imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Internet muloqotida qisqartmalar ham keng tarqalgan. Ular vaqtni tejash va xabarlarini tez yozish imkonini beradi. Biroq ayrim qisqartmalar faqat muayyan guruh foydalanuvchilariga tushunarli bo'lishi mumkin. Bu esa turli yosh va ijtimoiy qatlam vakillari o'rtasidagi muloqotda tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Grafik vositalar, jumladan, emojilar, stikerlar, belgilar va tasvirlar ham internet muloqotining muhim tarkibiy qismidir. Ular quvonch, hayrat, minnatdorlik, norozilik va boshqa hissiy holatlarni ifodalashga yordam beradi. Masalan, tabassum belgisi xabarning ijobiy ohangda yozilganini anglatishi mumkin. Biroq bir xil belgi turli vaziyatlarda turlicha talqin qilinishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun grafik vositalar matnning o'rnini to'liq egallay olmaydi. Ular, asosan, yozma xabarning hissiy mazmunini to'ldiradi. Internet muloqotida xorijiy birliklar va grafik vositalarning qo'llanilishi tilning moslashuvchanligini ko'rsatsa-da, ulardan me'yoriy va maqsadga muvofiq foydalanish muhimdir.

Internet muloqoti o'zbek tilining rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratishi bilan birga, til madaniyati bilan bog'liq ayrim muammolarni ham yuzaga keltiradi. Ijtimoiy tarmoqlar va elektron platformalar orqali o'zbek tilidagi ilmiy, ta'limiy, badiiy va ommabop materiallarning tarqalishi tilning qo'llanilish doirasini kengaytiradi. Foydalanuvchilar o'z fikrlarini erkin bayon etish, yangi so'zlarni ommalashtirish va turli mavzularda muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayon milliy tilning raqamli makondagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, internetdagi norasmiy yozishmalar ayrim hollarda imloviy xatolar, grammatik me'yorlarning buzilishi va qo'pol ifodalarning keng tarqalishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, yoshlarning yozma nutqida internet uslubining ta'siri sezilishi ehtimoli mavjud.

Biroq bunday ta'sirni barcha foydalanuvchilar yoki barcha muloqot shakllari uchun bir xil deb baholash mumkin emas. Tilning qo'llanilishi kommunikativ vaziyat, ta'lim darajasi va foydalanuvchining maqsadiga bog'liq. Internet muloqotida til madaniyatini rivojlantirish uchun adabiy til me'yorlarini targ'ib qilish, sifatli o'zbekcha elektron resurslarni ko'paytirish va raqamli savodxonlikni oshirish muhimdir. Ta'lim muassasalarida internet matnlarini tahlil qilish orqali o'quvchilarga rasmiy va norasmiy nutq o'rtasidagi farqlarni tushuntirish mumkin. Shuningdek, elektron lug'atlar, imlo tekshiruv dasturlari va o'zbek tilidagi raqamli ta'lim resurslarini rivojlantirish zarur. Tilshunoslar uchun internet materiallari yangi so'zlar, nutqiy odatlar va kommunikativ jarayonlarni o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Bunday materiallarni ilmiy asosda tahlil qilish o'zbek tilidagi zamonaviy o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

Internet muloqotida milliy tilning imkoniyatlarini keng namoyon etish bilan birga, uning me'yoriy xususiyatlarini saqlashga ham e'tibor qaratish lozim.

Natijalar va Muhokama

O'zbek tilining internet muloqotidagi o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish natijasida raqamli kommunikatsiya tilning leksik, grammatik, imloviy va uslubiy jihatlariga ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Internet muhitida qisqartmalar, xorijiy tillardan o'zlashgan so'zlar, norasmiy iboralar hamda grafik belgilar faol qo'llanilishi kuzatiladi. Ushbu vositalar foydalanuvchilarga fikrlarini tezkor, ixcham va ta'sirchan ifodalash imkonini beradi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlarda sodda gaplar, og'zaki nutqqa xos birliklar va emojilardan foydalanish muloqotning tabiiyligini oshiradi.

Tahlil jarayonida o'zbek tilining internetdagi qo'llanilishida lotin va kirill yozuvlarining parallel ishlatilishi, ayrim imloviy me'yorlarga rioya qilinmasligi hamda so'zlarning turlicha yozilishi kabi holatlar ham e'tiborga molik ekanligi ko'rindi. Bunday xususiyatlar norasmiy muloqotda xabar almashishni osonlashtirishi mumkin, biroq rasmiy va ilmiy matnlarda mazmunning aniqligi hamda savodxonlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud.

Internet muloqotining yana bir muhim jihati shundaki, u o'zbek tilining yangi tushunchalar va atamalar bilan boyishiga sharoit yaratadi. Raqamli texnologiyalar bilan bog'liq birliklar kundalik nutqqa kirib kelmoqda. Shu bilan birga, xorijiy so'zlardan foydalanishda ularning o'zbekcha muqobillarini hisobga olish va milliy til imkoniyatlaridan samarali foydalanish muhimdir.

Natijalar internet muloqotini faqat til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi hodisa sifatida baholash to'g'ri emasligini ko'rsatadi.

Aksincha, internet o'zbek tilining keng tarqalishi, yangi kommunikativ shakllarning rivojlanishi va elektron ta'lim resurslarining ko'payishiga xizmat qilmoqda. Shu sababli asosiy vazifa raqamli muloqot imkoniyatlaridan foydalanish bilan birga, adabiy til me'yorlari va nutq madaniyatini saqlashdan iborat.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilining internet muloqotidagi o'ziga xos xususiyatlari zamonaviy tilshunoslikning muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Internet muloqoti tilning qo'llanilish doirasini kengaytirib, yangi so'zlar, qisqartmalar, grafik belgilar va kommunikativ usullarning shakllanishiga imkon yaratmoqda. Ushbu jarayonlar o'zbek tilining zamonaviy raqamli muhitga moslashuvini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, internet yozishmalarida imlo qoidalarining buzilishi, so'zlarning noto'g'ri yozilishi va xorijiy birliklarning me'yoridan ortiq qo'llanilishi kabi masalalarga e'tibor qaratish lozim.

Ayniqsa, yoshlar o'rtasida yozma nutq madaniyatini rivojlantirish, adabiy til me'yorlarini targ'ib qilish va savodli yozish ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. O'zbek tilining internet makonidagi mavqeini mustahkamlash uchun sifatli elektron lug'atlar, imlo tekshiruv vositalari, ta'limiy platformalar va ilmiy resurslarni rivojlantirish zarur. Shuningdek, internet muloqotida rasmiy va norasmiy nutqning farqlarini anglash, til vositalaridan kommunikativ vaziyatga

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmedova K.K. Tarmoq tili va uning lingvistik xususiyatlari // *Science and Society*. – 2022. – № 4-1. – B. 67–68.
2. O'roqov X.U. Internet-ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot jarayonlarida adabiy til muammolari, sodda so'zlashuv va adabiy til masalasi // *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*. – 2023. – T. 3, № 1. – B. 93–97.
3. Oqmonova S., Atiyazov S. Ona tili darslarida internet tili tahlili (ijtimoiy tarmoqlarda qo'llaniluvchi so'z va harflar imlosi yuzasidan) // *Eurasian Journal of Mathematical Theory and Computer Sciences*. – 2023. – T. 3, № 5. – B. 101–103.
4. Jumanazarov S.R. Internet lingvistikasining xususiyatlari // *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*. – 2023. – T. 3, № 10. – B. 63–65.
5. Abdullaeva A.B., Tukhtakhodjayeva Z.T. Linguistic Features of Internet Texting in Uzbek Language // *European International Journal of Philological Sciences*. – 2025. – Vol. 5, Issue 4. – P. 16–21. – DOI:
6. Madaminova M.S., Abduxamidova D.G'. Internet yozishmalarining savodxonlikka ta'siri // *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*. – 2025. – B. 66–70. – DOI: